

Министарство науке, технолошког
развија и иновација Републике Србије

Номо musicus. Номо poeticus. Живот и дело академика Властимира Трајковића

Номо musicus. Номо poeticus.
Живот и дело академика
ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА

НОМО MUSICUS. НОМО РОЕТИС.

**ЖИВОТ И ДЕЛО АКАДЕМИКА
ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА**

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
INSTITUTE OF MUSICOLOGY SASA

**HOMO MUSICUS. HOMO POETICUS.
LIFE AND WORK OF ACADEMICIAN
VLASTIMIR TRAJKOVIĆ**

Editor-in-Chief
JELENA JOVANOVIĆ
Corresponding member of the SASA

Editor
IVANA MEDIĆ

Belgrade, 2023.

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МУЗИКОЛОШКИ ИНСТИТУТ САНУ

НОМО MUSICUS. НОМО РОЕТИС.
ЖИВОТ И ДЕЛО АКАДЕМИКА
ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА

Главни уредник
ЈЕЛЕНА ЈОВАНОВИЋ
Дописни члан САНУ

Уредник
ИВАНА МЕДИЋ

Београд, 2023.

НОМО MUSICUS. НОМО РОЕТИCUS.
ЖИВОТ И ДЕЛО АКАДЕМИКА ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА
тематски зборник

Издавачи

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Музиколошки институт САНУ, Кнез Михаилова 36/IV, Београд

Главни уредник

др Јелена Јовановић, дописни члан Одељења уметности САНУ

Уредник

др Ивана Медић, научни саветник Музиколошког института САНУ

Рецензенти

Академик Иван Јевтић, редовни члан Одељења уметности САНУ
др Мелита Милин, научни саветник Музиколошког института САНУ у пензији
др Немања Совтић, ванредни професор Академије уметности Универзитета у
Новом Саду

Технички уредник

др Ивана Медић

Лектура и коректура

др Јелена Јанковић-Бегуш

Дизајнер корица

Дејан Медић

Штампа

Donat Graf, Београд

Тираж

200 примерака

ISBN 978-86-80639-69-7

Овај тематски зборник је настао у оквиру научноистраживачке организације Музиколошки институт САНУ, коју институционално финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Владе Републике Србије.

Књига је одштампана средствима Министарства науке, технолошког развоја и иновација Владе Републике Србије.

САДРЖАЈ

Предговор	7.
-----------	----

ПОРОДИЧНО И ПРОФЕСИОНАЛНО НАСЛЕЂЕ

Милош Трајковић ПОРЕКЛО МУЗИЧКИХ ПРЕДИСПОЗИЦИЈА И РАЗВОЈНИ ПУТ КОМПОЗИТОРА ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА	11.
--	-----

Ивана Медић КОМПОЗИТОРСКО-ПЕДАГОШКА ГЕНЕАЛОГИЈА АКАДЕМИКА ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА	17.
---	-----

Verica Grmuša THE VOCAL HERITAGE: VLASTIMIR TRAJKOVIĆ, MILOJE MILOJEVIĆ AND IVANKA MILOJEVIĆ	51.
--	-----

Милош Браловић РИТМИЧКЕ ГРИМАСЕ ОП. 47 МИЛОЈА МИЛОЈЕВИЋА: ЕКСПРЕСИОНИЗАМ, АКАДЕМСКИ ЕКЛЕКТИЦИЗАМ ИЛИ ИНДИВИДУАЛНИ СТИЛ?	67.
--	-----

Бојана Радовановић, Милош Браловић, Стефан Савић и Ана Ђорђевић „ВЕЛИКАНИ НЕ (ТРЕБА ДА) ЖИВЕ ОД ЈУБИЛЕЈА ДО ЈУБИЛЕЈА”: ВЛАСТИМИР ТРАЈКОВИЋ О СТЕВАНУ МОКРАЊЦУ	87.
--	-----

ВЛАСТИМИР ТРАЈКОВИЋ У ЕВРОПСКОМ КОНТЕКСТУ

Ivan Moody MODERNISMS, MEANDERINGS AND MYTHOLOGIES. SEEKING CONTEXTS FOR THE AESTHETICS OF VLASTIMIR TRAJKOVIĆ	109.
--	------

Јелена Јанковић-Бегуш и Ивана Медић СРПСКИ КОМПОЗИТОРИ И „МЕСИЈАНОВА ШКОЛА”	125.
--	------

СТВАРАЛАШТВО, ПЕДАГОГИЈА, РЕЦЕПЦИЈА

- Јелена Јанковић-Бегуш
РЕЦЕПЦИЈА СТВАРАЛАШТВА ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА У
ЈУГОСЛОВЕНСКИМ И СРПСКИМ НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА И
МУЗИЧКОЈ КРИТИЦИ 145.
- Милош Маринковић
ВЛАСТИМИР ТРАЈКОВИЋ НА ТРИБИНИ У ОПАТИЈИ: ОД
СТУДЕНТА КОМПОЗИЦИЈЕ ДО АФИРМИСАНОГ МУЗИЧКОГ
СТВАРАОЦА 199.
- Тамара Кнежевић
КОНТРАСТИ И ЕФЕКАТ ЕХА У КОМПОЗИЦИЈИ ДУО ЗА КЛАВИР
И ОРКЕСТАР ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА 225.
- Драган Латинчић
ПОЕЗИЈА ЧАСОВА КОМПОЗИЦИЈЕ ВЛАСТИМИРА ТРАЈКОВИЋА
Осврт на педагошки рад академика Властимира Трајковића 237.

Бојана Радовановић,¹ Милош Браловић,² Стефан Савић³ и
Ана Ђорђевић⁴

**„ВЕЛИКАНИ НЕ (ТРЕБА ДА) ЖИВЕ ОД ЈУБИЛЕЈА ДО
ЈУБИЛЕЈА”: ВЛАСТИМИР ТРАЈКОВИЋ О
СТЕВАНУ МОКРАЊЦУ⁵**

Апстракт: Однос академика Властимира Трајковића према канонским фигурама српске музике, и то првенствено према Стевану Стојановићу Мокрањцу, у овом тексту ишчитавамо из интервјуа начињеног с овим композитором 2014. године. У свом надахнутом излагању за документарни филм о Стевану Мокрањцу под називом *Довољно за бесмртност*, који је премијерно приказан на фестивалу „Мокрањчеви дани” у Неготину 2016. године, Трајковић нам је, говорећи о свом односу према овом композитору, отворио прозор у сопствени свет уметности и музике. Стога ћемо се овом приликом усредсредити на контекст настанка интервјуа и однос Трајковића према тенденцијама студената музикологије ка очувању и презентовању великана српске музике, те, на основу говора о традицији и Мокрањцу, дати увид у његов стваралачки и мислилачки свет.

Кључне речи: Властимир Трајковић, Стеван Мокрањац, документарни филм, српски композитори

¹ Научни сарадник, Музиколошки институт САНУ, Београд.
E-mail: bojana.radovanovic@music.sanu.ac.rs

² Научни сарадник, Музиколошки институт САНУ, Београд.
E-mail: milos.bralovic@music.sanu.ac.rs

³ Истраживач-сарадник, Музиколошки институт САНУ, Београд.
E-mail: stefan.savic@music.sanu.ac.rs

⁴ Независни истраживач, Корк, Република Ирска.
E-mail: anadj91@gmail.com

⁵ Истраживање је рађено под окриљем Удружења за промоцију, истраживање и презервацију музике „Српски композитори” током самофинансирајућег пројекта обележавања стогодишњице смрти Стевана Стојановића Мокрањца (2014–2016).

Маја 2014. године имали смо прилику да са академиком Властимиром Трајковићем (1947–2017) разговарамо о Стевану Стојановићу Мокрањцу (1856–1914), поводом обележавања стогодишњице смрти овог композитора. Овај интервју начињен је за потребе израде документарног филма *Довољно за бесмртност*, премијерно приказаног на 51. Фестивалу „Мокрањчеви дани” у Неготину 2016. године. Говорећи о сопственом, приватном и професионалном, односу према Мокрањцу, Трајковић нам је уједно указао и на важне црте његове поетике и стваралачке филозофије. Пре него што се усредсредимо на овај интервју, изложићемо сажет увод у контекст и путеве који су водили до наше кратке, али пријатне и плодотворне сарадње са професором Трајковићем.

О настанку YouTube канала и Удружења „Српски композитори”

Наш четворочлани ауторски и сараднички тим неформално заједно ради већ више од десет година, а формално – као Удружење за презервацију, истраживање и промоцију музике „Српски композитори” – од 2017. године. Наиме, у октобру 2012. године започели смо рад на нашем YouTube каналу *Српски композитори/Serbian Composers*, који данас представља највећу интернет базу српске уметничке и примењене музике, како аудио, тако и видео снимака.⁶ Тренутно, канал има 6100 пратилаца, а на њему се налази преко 730 снимака, са укупно преко 2,5 милиона појединачних прегледа.⁷ Поред тога, нашу активност на Фејсбуку и Инстаграму прати још неколико хиљада људи.⁸

Подстицаји за покретање ове платформе били су вишеструки. На првом месту налазио се практичан разлог: као студенти музикологије који су у том периоду слушали предмете из области националне историје музике, где су ретки и стари снимци значајних остварења српске музике били доступни у библиотеци Факултета или у приватним колекцијама професора, желели смо да олакшамо посао себи

⁶ Cf. <https://www.youtube.com/@SerbianComposers>, приступљено 18. августа 2023.

⁷ Подаци преузети закључно са 18. августом 2023. године.

⁸ Фејсбук страница – <https://www.facebook.com/SerbianComposers>; Инстаграм страница – https://www.instagram.com/srpski_kompozitori/?hl=en.

и генерацијама које ће доћи после нас, тако што ћемо омогућити приступ материјалима на највећем светском вебсајту посвећеном видео стваралаштву. Самим тим, профилисан је и други разлог, који се тичао ширег деловања у области примењене музикологије и рада на доступности српске уметничке музике у домаћим и међународним оквирима.⁹ У том тренутку, захваљујући томе што је нашим водећим институцијама интернет промоција била „ван радара“, канал је брзо постигао успех и изазвао велико интересовање и код – на овом месту треба посебно издвојити – просветних радника изван културних центара и великих градова. Са наставницима и професорима музичких предмета посредно смо сарађивали и током рада у карантинским условима, услед пандемије коронавируса, када смо сви били принуђени на рад од куће и држање наставе без библиотека и фонотека.

Потенцијал ове акције убрзо су по оснивању учили и наши савремени композитори, а међу првима је био и Трајковић, који нам је у рекордном року, посредством свог тадашњег студента, композитора Станка Симића (р. 1987), послао осам компакт дискова своје музике, са комплетним подацима о извођењима, оригиналним издањима за снимке који су већ објављени и подацима о ауторским правима. У свом стилу, који је одликовала темељност и прецизност, Трајковић нам је дао још један, упоредни списак тих композиција и указао који би редослед требало да пратимо при објављивању на каналу.

Наш „мали“ подухват отворио је врата и другим, озбиљнијим и значајнијим институцијама да се позабаве сопственим „присуством“ на интернету, те тако од пре неколико година свој YouTube канал има, нпр. и Музичка продукција РТС.¹⁰ На овом месту ћемо нагласити да ми нисмо власници снимака које објављујемо на каналу, нити на њима зарађујемо – ауторска права на овој платформи су релативно добро регулисана (чак и у нашим условима), те тако РТС, примера

⁹ Детаљније о примењеном и својеврсном активистичком деловању групе „Српски композитори“ видети у: Radovanović and Bralović 2023. За дефиницију примене музикологије видети: Medić 2022a.

¹⁰ *RTS Klasika – Zvanični kanal*, постоји од новембра 2014. године – <https://www.youtube.com/@RTS.Klasika>; *RTS Muzika – Zvanični kanal*, постоји од марта 2018 – <https://www.youtube.com/@RTSMuzika>.

ради, зарађује од реклама на својим снимцима, без обзира на то на чијем се каналу они налазе.

Осим ове интернет платформе, реализовали смо још неколико пројеката, од којих ћемо издвојити учешће на пројекту младих српских музиколога *Како се сећамо „нашег” Мокрањца? Рејпрезентације и рецејџије Стевана Симојановића Мокрањца у српској култури XXI века*, који је реализован на 49. Фестивалу „Мокрањчеви дани” у Неготину 2014. године, у сарадњи са колегама са докторских студија музикологије на Факултету музичке уметности у Београду; потом, учешће на више националних и међународних научних скупова, те објављивање заједничких радова у часопису *Мокрањцац* и зборницима радова,¹¹ као и документарни филм *Довољно за бесмртности* (о којем ће бити више речи у наставку текста).

Поред тога, након званичног оснивања Удружења за презервацију, истраживање и промоцију музике „Српски композитори” (2017), те израде вебсајта Удружења (2018), покренули смо неколико серија текстова о српској музици: блог *Реч је о музици*, који реализујемо у сарадњи са младим музиколозима и студентима,¹² рубрику *Музиколошки кушак*, у оквиру које представљамо значајна издања и текстове домаће музиколошке продукције,¹³ као и серију интервјуа *Поретрети српске музике*.¹⁴ Такође, сарађивали смо са хором Храма Св. Ђорђа на Чукарици приликом објављивања компакт диска *Лишурџија св. Василија Великог Корнелија Станковића* (2019), те били носиоци и учествовали у реализацији пројекта *Пандора 2022: серија концерата солистичке, камерне и концертантне музике Лазара Ђорђевића* (2022).¹⁵

¹¹ Cf. Браловић и Савић 2014; Радовановић и Ђорђевић 2014; Браловић и Савић 2015; Радовановић и Ђорђевић 2015; Ђорђевић et al. 2016; Браловић et al. 2016; Браловић et al. 2017; Савић et al. 2017, итд.

¹² Cf. <http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/blog/>; уредник Милош Браловић.

¹³ Cf. <http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/muzikoloski-kutak/>, уредница Бојана Радовановић.

¹⁴ Cf. <http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/razgovori/>; уредник Стефан Савић.

¹⁵ Cf. <http://www.serbiancomposers.org/projekti/pandora-2022/>.

О документарном филму *Довољно за бесмртности*

У сусрет обележавању стогодишњице смрти Стевана Стојановића Мокрањца, 2014. године, као тадашњи студенти музикологије на Факултету музичке уметности, желели смо да направимо сопствени омаж овом великом композитору. Тада је и настала идеја за стварање филма, који је нешто касније добио назив *Довољно за бесмртности*.¹⁶ Основна идеја којом смо се руководили при изради филма била је да забележимо мишљења и ставове наших композитора, диригената, музиколога и етномузиколога о Мокрањцу, те да филм сачињен од фрагмената појединачних интервјуа постане динамична колажна форма. Снимање је отпочето 4. маја 2014. године. Због недостатка финансијске подршке, филм је снимљен позајмљеном кућном камером,¹⁷ на mini-DVD дисковима, у стандардној телевизијској резолуцији. Осим сопственог статива, нисмо имали ништа од опреме – осветљење или озвучење. Будући да нисмо имали „спољне сараднике”, могли смо да будемо флексибилни у заказивању сусрета са саговорницима. Тако су се локације снимања мењале – у потпуности смо се прилагођавали њиховим могућностима и жељама. Због тога, али и због тежње да интервјуишемо што више личности, снимање је трајало нешто више од две године.

Испрва, било је речи о кратком студентском филму, који би урадио шесторо студената четврте године музикологије. После две године, пројекат смо завршили са два члана тима мање (две колегинице су из приватних разлога напустиле пројекат), са педесетоминутним филмом и око тридесет сати снимљеног немонтираног материјала. Монтажа филма, у сарадњи са Стефаном Богнаром, завршена је почетком септембра 2016, а филм је убрзо и приказан, током 51. „Мокрањчевих дана”, 13. септембра 2016. у Малој сали биоскопа Крајина у Неготину.¹⁸

¹⁶ Наслов филма инспирисан је изјавом академика Светислава Божића који је парафразирао Милоша Црњанског речима: „Написао је [...] петнаест руковети и то је сасвим довољно за бесмртност”. Cf. Трејлер филма: <https://youtu.be/m676Hndv3lc>.

¹⁷ Захваљујемо се породици Караклајић на уступљеној камери.

¹⁸ Програм 51. Фестивала „Мокрањчеви дани”: <http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=743> (приступљено 9. августа 2023).

Те године се обележавало и 160 година од рођења Стевана Мокрањца. Филм је потом приказан и на манифестацији „Дани Владе С. Милошевића” у Бањалуци, априла 2017. године. Неколико година касније, мастеринг звука урадио је Зоран Јерковић.

Интервју са Властимиром Трајковићем био је заказан за 16. мај 2014. године у 13 часова у кабинету Одељења ликовне и музичке уметности САНУ (данас: Одељење уметности САНУ), с напоменом да дођемо пет минута раније и сачекамо код портирнице некога ко ће нас увести у кабинет.

При снимању саговорника, уздали смо се у природну светлост (евентуално и електрично осветљење, које је, нажалост, по јавним местима на којима смо снимали интервјуе углавном било слабо или неонско), али нам тих дана време није било наклоњено. Наиме, те недеље су почеле обилне кише, као увод за оно што је дошло у наредним седмицама, а то су биле дотад незапамћене поплаве у Србији.

Академик Трајковић нас је дочекао у кабинету Одељења – истина, полумрачном због лошег времена, те смо морали да користимо и вештачко осветљење кабинета. Ипак, замолили смо професора да се смести на страни супротној од главног извора светла – прозора (што је био случај и са свим другим саговорницима). Кадар је врло брзо био постављен и снимање је могло да почне. Кадрирање саговорника било је вођено идејом да – пошто су кадрови били статични – сваки саговорник буде приказан тако да се јасно види амбијент у којем се налази. Властимир Трајковић је седео у масивној дрвеној фотељи, окружен књигама, углавном из области историје уметности и естетике, али и ликовним радовима чланова САНУ.

Утисци након сусрета с Властимиром Трајковићем

Импресије нашег сусрета са Властимиром Трајковићем биле су и остале двосмерне. С једне стране, биле су то тренутне импресије нас шесторо, у том тренутку студената завршне године музикологије, који су добили прилику да упознају композитора из канона српске савремене музике, који дели с нама властите утиске о канонском ствараоцу наше целокупне музичке историје – Стевану Мокрањцу. Иако проглашавање нечије личности и стваралаштва канонским из позиције

композиторског и теоријског дискурса постмодерне и након ње може деловати као *contradictio in adjecto*, у случају Властимира Трајковића се то, заправо, чини оправданим. Канон је овде схваћен у смислу поетичке, естетичке и стилске реинтерпретације универзално позициониране парадигме класичне културе и вредности са античко-франкофоним предзнаком.¹⁹ Управо са таквог становишта Властимир Трајковић нам је, у разговору за документарни филм, насликао својеврсни импресионистички портрет Стевана Стојановића Мокрањца, дајући му гаму балканског поднебља. Аутентични и несвакидашњи угао посматрања Мокрањца нам је осветлио нове валере значења његовог опуса, истовремено осликавајући и Трајковићев лик.

С друге стране, посебност сусрета с Властимиром Трајковићем могла се наслутити већ на основу наше преписке, која је претходила самом разговору. Као и сваком саговорнику, Трајковићу смо послали неколико питања, која су служила као смернице за интервју који ће уследити; међутим, одмах смо добили више него исцрпне одговоре, уз молбу и жељу да се исприча нешто другачија прича о Мокрањцу. Дочекани смо у Одељењу ликовне и музичке уметности САНУ, а Трајковић је својом сталоженим држањем, одмереним тоном и ауром једноставне мудрости неодољиво подсећао на чувени Ван Гогов (Vincent van Gogh) портрет Жилијена Тангија (Julien Tanguy). Ипак, Трајковићев дискурс био је све осим сведеног и једнодирекционалног, што напомињемо без икаквих пежоративних алузија. Његова мисао била је меандрирајућа – али се увек враћала у главни ток; прустовске дужине – но, не и мановске тежине; одражавала је човека ерудиције која се гранала у свим правцима, задржавајући у нарацији аполонијску уравнотеженост и галски дух. Космополитских светоназора и видика, опет је умео без предрасуда да сагледа посебну вредност наше уметности и културе уткане у музички етос Стевана Стојановића Мокрањца. Међутим, налик импресионистичком преливу боја, магловитим обрисима и треперавим одблесцима, Трајковићева прича о Мокрањцу је испреплела њихова породична стабла (cf. Медић

¹⁹ Више о овом становишту видети у: Јанковић-Бегуш 2021. Начини укрштања различитих утицаја у мислилачком и стваралачком профилу Властимира Трајковића могу се ишчитати и из недавно приређене монографије *Музика. Оркестрација II за сџуденџе композиције (теоријски део)* (Трајковић 2022), а ближе читање његових написа о музици може се видети и у: Томашевић 2022.

2022б), технички и значењски слој тонског слога, духовну климу тог доба и средине, сликаре импресионисте и словенске композиторе, жанровске карактеристике текстова световне музике и одијум у рецепцији духовне. Но, уколико се одмакнемо од тог импресионистичког наратива и сагледамо портрет у целини, видимо недвосмислену и јасну аргументацију тврдње Драгутина Гостушког која је послужила Трајковићу као предложак, да је „Стеван Ст. Мокрањац [...] највећи српски композитор” (Гостушки 2017: 74).²⁰

Позивајући се на мисао Томаса Мана (Thomas Mann) како је дело увек писац сâм (cf. Reich-Ranicki 1989: 48), можемо рећи да је то управо и Трајковићева сторија о Мокрањцу. Но, субјективност Трајковића не одриче луцидност његових ишчитавања и тумачења, а понајмање суштаственост и истинитост увида да, како је рекао у излагању, „велики људи – они који су задужили, научници, уметници – који су звездани тренуци човечанства, они не би требало да живе од јубилеја до јубилеја и да их се онда сетимо” (в. Прилог 2), већ би за њих требало „сваки дан да буде јубилеј и да живе кроз своја дела” (Прилог 2). Чињеница је да је са Стеваном Мокрањцем такав случај, упркос свим потешкоћама и трзавицама у вези за обележавањем стогодишњице његове смрти. Искрено се надамо да ће речи Властимира Трајковића на исти начин резонирати у нама и када је он у питању.

²⁰ Трајковић је гајио посебну врсту поштовања за дело Драгутина Гостушког (више у Јанковић-Бегуш 2021). Фокусирајући се на „композиторско-педагошку генеологију” Трајковића у наставку истраживања Јелене Јанковић-Бегуш, музиколошкиња Ивана Медић препознаје три најзначајнија упоришта ове мреже: породицу Милојевић-Трајковић, Стевана Мокрањца и Драгутина Гостушког. Детаљније у: Медић 2022б.

Прилог 1. Фотографије са снимања.

Слика 1. Властимир Трајковић у кабинету Одељења ликовне и музичке уметности САНУ (данас: Одељење уметности САНУ), фронтално, с камером.

Слика 2. Властимир Трајковић у кабинету Одељења ликовне и музичке уметности САНУ (данас: Одељење уметности САНУ), из профила.

Слика 3. Групна фотографија, начињена у кабинету Одељења ликовне и музичке уметности САНУ (данас: Одељење уметности САНУ), 2014. године.

Слева надесно: Милош Браловић, Марија Симоновић, Неда Несторовић, Ана Ђорђевић, Властимир Трајковић, Бојана Радовановић, Стефан Савић.

Прилог 2.

Транскрипт разговора с Властимиром Трајковићем

- ◇ 16. мај 2014, САНУ, кабинет Одељења уметности (тада: Одељења ликовне и музичке уметности САНУ)
- ◇ Интервју за потребе израде филма *Довољно за бесмртност*, поводом стогодишњице смрти Стевана Стојановића Мокрањца
- ◇ Присутствовали: Властимир Трајковић, Милош Браловић, Ана Ћорђевић, Неда Несторовић, Бојана Радовановић, Стефан Савић, Марија Симоновић

Стеван Мокрањац је венчани кум мог деде и баке, Милоја Милојевића и Иванке Милојевић, а да не кажем да је мој професор био његов рођак Василије Мокрањац, тако да сам ја некако и лично, породично, а свакако и професионално, везан за Мокрањце – два знаменита Мокрањца у нашој музици. Међутим, Мокрањац је увек био ту, нека то буде приватно, породично, из доба школовања... али се није много говорило о њему, некако се његова величина подразумевала и није се доводила у питање уопште. Оно о чему сам почео озбиљно да размишљам, нажалост, нисам успео да нађем где је то, али сам скоро сигуран да је то негде написао Драгутин Гостушки. Није *Умешности* у *недостатаку доказа*, за ову прилику сам је целу ишчитао, има нешто слично о огромном напретку Мокрањца. Али, ваљда је то у неком од његових написа у *НИН*-у, које би неко требало да сабере, изда, прегледа... То није у овом малом броју штампаних књига. Ту се каже да је Мокрањац највећи српски композитор.²¹

Кад год у теорији постмодерне, либералнијој или више идеолошки-догматској, читамо о смрти аутора или о томе како је то аксиологија, било која, у смислу вредности нечијег стваралаштва, са било ког аспекта, чак личног стила, не националног или стила епохе, то је наравно под индексом, то је јако *démodé*, то је, оно што се зове *big talk*.

²¹ Као што је наведено у главном тексту, ова мисао Гостушког изречена је у шестој емисији *Рађање српске музичке културе* (1987), а потом и објављена у транскрипту емисије у часопису *Музички шалас* (Гостушки 1996), те у помениутом редигованом и преведеном издању из 2017. године. О овом телевизијском серијалу и издању из 2017. године видети: Радовановић 2016; 2017.

Међутим, чему уопште служи музика? Она служи људима, а ми неосетно све волимо да знамо зашто нам нешто служи. Самим тим, питање аксиологије, вредности, је неизбежно. Заваравање је велико, чак и да оно (то питање, прим. ред.) није битно.

Наравно да ове године обележавамо стогодишњицу од смрти Мокрањца, али, у ствари, велики људи – они који су задужили, научници, уметници – који су звездани тренуци човечанства, они не би требало да живе од јубилеја до јубилеја и да их се онда сетимо. То можда може за ове мање да буде. А за остале би требало сваки дан да буде јубилеј и да живе кроз своја дела. За Мокрањца се може рећи да то и јесте тако. Не би он био заборављен и да ове године не славимо тај округли датум.

Али да се вратим на то *највеће* (у смислу *највећеї срїскої композиџора*, прим. ред.) и покушаћу да кажем зашто се некако слажем са тим. То је јако мало од стандарда хармонског задатка у школском смислу, не у смислу западноевропске традиције, она је већ разрађенија и сложенија у хорском ставу, него у смислу онога што је Мокрањац могао у Минхену, Риму и Лајпцигу да научи. Постоји тако мали помак који тако много значи. Значи, од једног сасвим обичног, скоро радног задатка у смислу фактуре западноевропског канонског слога (мислим, пре свега, на слог у смислу тонског слога, у овом тренутку то више није битно да је то хорски слог, него укупност хармоније и контрапункта). И, долазим до израза. Оно што је невероватно то је тако мало помака, а тако много значења, да се отвара душа, и то једна урбана душа – данас би се рекло урбана, та реч иначе није много лепа. Али, грађанска душа. То је грађанска уметност, то није народна уметност. Она тачно говори о свим оним идеалима, о својеврсној чедности и можда оном што је најбоље у том грађанском менталитету једне младе грађанске државе Србије. Јер, Мокрањчева музика одаје душу те балканске Србије. То није онај део српског и других јужнословенских народа – није он много правио ту разлике, али у ствари, данас бисмо ипак рекли, ако смо се поделили, да он недвосмислено спада овде – значи, то није тај аустроугарски део. Постоје *Приморски најјеви* и друго (врло мало заступљени), али у духу, то је Балкан. То је онај старински, отмени Балкан, онако како ми волимо Византију да замишљамо, мада није то ни Византија. То је

управо једна стамени, једноставни, са-веома-мало-ствари-речено-много израз који је страшно елегантан, префињен, рафиниран. То су све они атрибутути на које се уопште не помишља да могу имати везе са Балканом, а поготову с правим Балканом. Није то ни турски Балкан; знате, кад погледате те мелодије, оне су најмање могуће оријентализиране у односу на све оно што се код нас касније радило.

А данас, ако бих рекао да ми данас више ни немамо народне музике – то је велика тема која би за много кога била иритантна, можда не за стручњаке колико за шире лаике, али није мање тачно да је то тако – у оно време је то постојало. И кажем, фасцинира ме колико је мало тога. То је тај дух Старе Србије, Косова, сва осећања су префињена, чак и кад се ради о пошалицама; има ту и еротских сижеа, али то је увек дато с таквом дистанцом, с таквом озбиљношћу и уздржљивошћу... Отменост је прва реч која ми пада на памет уз ту музику. Она права, исконска, ненаметљива отменост. Мислим, та будала која гази цвеће које је цафнало... то је једноставна лирска слика, импресионистичка пре него било шта друго.

Кад кажем импресионистичка, сад је изложба српских импресиониста,²² и да бих сад желео да направим једну паралелу о томе шта је то мало другачије – јер, оно што је другачије, то је оно што се цени. Битно је да је то другачије од општих европских токова. Да ли је то писано за хор – па морало је да буде, није то ни важно. Знате, велика уметност може да буде крајње једноставна. Бољи су можда 12 тактова Шопеновог *Прелудијума це-мол* за клавир, чак клавирски једноставно постављени, дубљи су од толиких симфонија које велелепно наступају или од опера са не знам којим филозофским сижеима. За уметност медији и сиже не значе по себи ништа. Чак, што је амбициозније, то је опасније. Покушавам да кажем, неухватљиво је то што је по мени јак о обећавајуће; из аспекта ових сто година видимо да је много тога

²² У том тренутку била је актуелна изложба *Светлост у мраку Првој светској рата*, која је била део програма прославе 170 година постојања Народног музеја у Београду. Изложба је обухватала радове познатих српских импресиониста као што су Надежда Петровић, Малиша Глишић, Милан Миловановић, Коста Миличевић. Детаљније на: https://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=270&yyyy=2014&mm=05&dd=06&nav_id=844520 (приступљено 18. 8. 2023).

пропало и отишло у сасвим другом правцу. Јесте, то је тај рафинман који се односи и на црквену музику, то је народна црквена музика.

Једно од питања је било да ли је Мокрањац био актуелан у време мојих студија. Није био натуран, сигурно, то важи вероватно и за генерацију пре мене. Није се много ни коментарисало кад се радила вокална музика на композицији. То је вероватно зависило и од класе. Мој професор Ваца Мокрањац био је врло либералан, остављао је ширину избора. Али оно о чему се у ствари није говорило, и богами то је управо та важна компонента Мокрањца, то је духовна, православна музика. То једноставно није смело да постоји. Помињало се само име, да постоји *Лишурџија* и ништа даље. Кад је *Лишурџију* Владимир Крањчевић у Загребу први пут снимиио, негде седамдесет и неке године, снимљено је тако да дође до Радио Београда. Јесте Воја Илић нешто са студентима полутајно, полузаверенички то снимао, али ово је био прави снимак. Знате, то није смело да се емитује на радију, изгубио би посао уредник који би то емитовао. Пошто је загребачки хор и загребачки диригент – може; онда се то стидљиво пуштало отприлике једно две недеље пре и после Ускрса и Божића. Зато кажем, он је можда у том смислу духовности још фантастичнији, мислим. Исто говори о тој једној племенитости душе. Просто је музика пуна идеала. И тај неки национални дух... Знате ону Тенову поделу на стил времена, епохе, национални стил и индивидуални стил. Ја бих тај национални стил увек заменио стилем геопоетског миљеа, то би, чини ми се, било тачније. Али то не мора да буде директна веза са фолклором. Код Мокрањца она јесте, али ево шта хоћу да кажем.

Тешко је рећи шта је то, зашто ја осећам да је то наше и да је то наше толико добро. Није Мусоргски – само Мусоргски – оно што је душа руског народа у музици. Скрјабин који ничег фолклорног нема и који се, ако хоћете, наставља на Вагнера пре него на било шта друго – то је можда ‘најрускији’ композитор. А опет, код Руса имамо идеју да је то стално вишак сентимента, сентименталности. Погледајте Прокофјева, који исто тако, једва да има неке везе са руском народном музиком. Има, није да нема – Скрјабин апсолутно не знам ни један пример, овде би се минимално могло наћи. Али то је право оличење, то је само руска музика. То није транспарентно. Ми нисмо у свету толико познати да би неко то могао да препозна онако као што се

препозна да је Фаља Шпанија, да је Дебиси Француска... и то у јако широком смислу Француска и Шпанија. Али то је проблем нас који не умемо тако да представимо ствари.

И ево, кажем, ту је сад ова изложба српских импресиониста, савременика Стевана Мокрањца. Нису наши историчари уметности заслужни што у овом, вероватно најкомплетнијем издању импресионизма и постимпресионизма у свету, у одељку који се односи на Словенију, Хрватску и Србију, има два Словенца, Грохора и чак три слике наших врло великих сликара – Милана Миловановића, Косте Миличеве и Надежде Петровић. Чудо како тога уопште има, поред тога како се ми односимо према томе, ја сам био зачуђен. Овде је књига Станислава Живковића *Београдски импресионисти*, старо издање, изврсно, са извршним текстовима (Живковић 1977). Али на једном месту он каже шта је то, све је исто, али погрешно је ако би се то посматрало као одједи импресионизма, па како мали Ђокица из провинције неких двадесет, тридесет година касније то види. Не, разлика је битна.

Ако бисте могли да кажете да је француски импресионизам сав у плаво-зеленим, пастелним тоновима воде и ваздуха. Овде кад погледате, видите да су три основне боје – боје шумадијског села. Земља мало блатњава, мало неуредна, то зеленило и небо, наравно. Али је цела гама окренута више ка смеђем, жућкастом, увелом лишћу, него што одише том атлантском свежином којом одише француски импресионизам. Тако исто и Мокрањац има нешто у тим минималним хармонским помацима у односу на европски стандард који га непогрешиво и веома, веома дубоко лоцирају у нешто што је најбоље у нашој психи било. Да ли је данас? Не знам. Наравно, ствари се мењају, постоје и други искази који су на трагу овог поднебља, али можда је тачно оно што је Гостушки изјавио (само он и уме тако кратко и категорично да каже, и увек невероватно тачно), да је он највећи. Можда зато што је први, зато што нешто кад букне на почетку као и сваки стил, оно је најјаче, без размишљања. Ја сам сигуран да он није много хтео са тим, али тако добро познавати хор... то је био живот, то Београдско певачко друштво. Градски живот, пре свега, београдске грађанске класе кроз те хорове и та непосредност, аутентичност, она просто зрачи једном непоновљивом свежином.

Рећи ћу вам нешто како ја, на пример, Вивалдија доживљавам. Тај функционални тоналитет је толико био свеж и нов, то каденцирање... и данас је, чујте, одсвирајте каденцу, субдоминанту, доминанту, па немојте тонику, па да видим, пет сати нећете моћи да издржите док се то не разреши. Тако исто сад слушате рецимо те Вивалдијеве концерте, па то је скалирање, буквално, тема је дурска скала, па каденца једна за другом, једна за другом... Рекли бисмо да после Вагнера, Шопена, Скрјабина, ми смо толико то превазишли да то просто... делује аутентично као да је први пут данас настало, као да ми можемо да се вратимо у оно време и да осетимо сву свежину тога. И можемо. То је чудо уметности. То је чудо уметности – да је ван времена и простора кад је велика.

Мислим да је Мокрањац велики. Колико свет може да га разуме, то не зависи од тога чега има или нема у његовој музици, него ко је колико способан и колико шта може да доживи. Нешто је слично са Љубицом Марић. Доста озбиљних музичара, кад сам ја у вашим годинама нешто бивао у иностранству, знало је да цени тај занат, израз. Кажу, неокласицизам, али да ли ту има нечег од Византије, зашто се тај *Византијски концерт* зове византијским, то је њима потпуна енигма, зато што они имају сасвим патентирано мишљење о томе шта је Византија. То је нешто декадентно, то је нешто изрђало, једноставно, врло је идеолошки и политички обележено шта је. Тако исто о дивљем Балкану имају слике, какав Балкан треба да буде. Можда зато и нема кореспонденције са Мокрањцем.

Транскрипциј и редакцијура: Бојана Радовановић

Цитирана литература

- Браловић, Милош, Ана Ђорђевић, Бојана Радовановић и Стефан Савић. 2017. „100 година касније: Разговори о Стевану Стојановићу Мокрањцу“, у Соња Маринковић, Санда Додик и Драгица Панић Кашански, *Традиција као инспирација. Тематски зборник са научној скупи 2016. године*. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, Академија наука и умјетности Републике Српске и Музиколошко друштво Републике Српске, 42–53. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5080.
- Браловић, Милош, Ђорђевић, Ана, Радовановић, Бојана, Савић, Стефан. 2016. „100 година касније: разговори о Мокрањцу“, у Соња Маринковић, Санда Додик и Драгица Панић Кашански, *Владо С. Милошевић: етномузиколој, композитор и педагог. Традиција као инспирација, Научни скупи 15-16. април 2016 (ајсџракџи)*. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, Академија наука и умјетности Републике Српске и Музиколошко друштво Републике Српске, 27–28. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5186.
- Браловић, Милош и Стефан Савић. 2015. „Развој свести о култури у средњим музичким школама. Сећање на Стевана Стојановића Мокрањца“, у Милена Петровић (ур.) *Зборник радова седмнаестог Педагошког форума сценских уметности, одржаној 12-14. децембра у Београду*. Београд: Факултет музичке уметности, 151–158. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5072.
- Браловић, Милош и Стефан Савић. 2014. „Стеван Стојановић Мокрањац у настави Средњих музичких школа“. *Мокрањац*, 16: 72–78. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5069.
- Гостушки, Драгутин. 2017. „Човек кога смо чекали“, у Снежана Николајевић и Катарина Томашевић (ур.), *Рађање српске музичке културе. Поводом тридесет година од премијерној емисијања истоимене серије РТС-а*. Београд: Радио-Телевизија Србије и Музиколошко друштво Србије, 73–83.
- Гостушки, Драгутин. 1996. „Човек кога смо чекали“. *Музички шалас* 1–3: 28–31.
- Ђорђевић, Ана, Милош Браловић, Бојана Радовановић и Стефан Савић. 2016. „Документарни филм Довољно за бесмртност“. *Мокрањац*, 20: 38–45. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_14441.
- Живковић, Станислав. 1977. *Београдски импресионисти*. Београд: Југославија.
- Јанковић-Бегуш, Јелена. 2021. *Античка (грчка) парадигма у савременој уметничкој музици. Студије случаја/конвергенције: Јанис Ксенакис*,

- Власџимир Трајковић. Докторска дисертација, Универзитет уметности у Београду. <http://eteze.arts.bg.ac.rs/handle/123456789/573>.
- Medić, Ivana. 2022a. "Applied Musicology: A 'Manifesto', and a Case Study of a Lost Cultural Hub". *Muzikologija-Musicology* 33: 87-102. <https://doi.org/10.2298/MUZ2233087M>.
- Медић, Ивана. 2022б. „Композиторско-педагошка генеалогија академика Властимира Трајковића". *Музички ѿалас* 28 (51): 2-19. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_14223.
- Радовановић, Бојана. 2017. „Издање које смо дуго чекали: Телевизијске емисије *Рађање срџске музичке кулџуре Драгутина Гостушког*". *Мокрањац*, 19: 74-78. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_3396.
- Радовановић, Бојана. 2016. „'Један лични поглед на ствари' – Телевизијски циклус *Рађање срџске музичке кулџуре Драгутина Гостушког*", у Милена Петровић (ур.), *Арџикулација као средсџво комуникације, инџерџреџације и значења: џемаџски зборник, осамнаесџи Педаџошки форум сценских уметносџи (11-13. децембар 2015)*. Београд: Факултет музичке уметности, 103-111.
- Radovanović Bojana and Miloš Bralović. 2023. "Activist Musicology and Informal Multimedia Archives: The Case of YouTube Channel *Serbian Composers*". *Arts* 12(5), 184; <https://doi.org/10.3390/arts12050184>.
- Радовановић, Бојана и Ана Ѓорђевић. 2015. „Улога музичке културе у креирању културног идентитета – Мокрањац у настави средњих школа", у Милена Петровић (ур.), *Социолошки асџекџ џедаџије и извођашџива у сценским уметносџима, зборник радова са Седамнаесџио Педаџошкоџ форума сценских уметносџи*. Београд: Факултет музичке уметности, 159-169.
- Радовановић, Бојана и Ана Ѓорђевић. 2014. „Стеван Стојановић Мокрањац у настави средњих школа". *Мокрањац*, 16: 64-71. <https://dais.sanu.ac.rs/123456789/13775>.
- Reich-Ranicki, Marcel. 1989. *Thomas Mann and His Family*. Translated from German by Ralph Manheim. London: Collins.
- Савић, Стефан, Ана Ѓорђевић, Бојана Радовановић, и Милош Браловић. 2017. „Документарни филм *Довољно за бесмрџносџи*", у Соња Маринковић, Санда Додик и Драгица Панић Кашански (ур.), *Влаго С. Милошевић: еџномузиколоџ, композиџор и џедаџио. Традиција као инсџирација, Научни скуџ (аџсџтракџи)*. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци, Академија наука и умјетности Републике Српске и

Музиколошко друштво Републике Српске, 70–71. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_5188.

Томашевић, Катарина. 2022. Предговор „Поетичка, теоријска, естетичка и филозофска завештања. Трагом написа о музици Властимира Трајковића“, у Властимир Трајковић, *Музика. Оркестрација II за сџуденџе композиције (теоријски гео)*. Приредио Марко Д. Алексић. Београд: Српска академија наука и уметности, vii–xiv. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_14043.

Трајковић, Властимир. 2022. *Музика. Оркестрација II за сџуденџе композиције (теоријски гео)*. Приредио Марко Д. Алексић. Београд: Српска академија наука и уметности. https://hdl.handle.net/21.15107/rcub_dais_14043.

Интернет извори

<http://www.mokranjcevi-dani.com/?p=743>

<http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/blog/>

<http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/muzikoloski-kutak/>

<http://www.serbiancomposers.org/category/projekti/razgovori/>

<http://www.serbiancomposers.org/projekti/pandora-2022/>

<https://www.youtube.com/@SerbianComposers>

<https://www.facebook.com/SerbianComposers>

https://www.instagram.com/srpski_kompozitori/?hl=en

https://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=270&yyyy=2014&mm=05&dd=06&nav_id=844520

<https://youtu.be/m676Hndv3lc>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

78.071.1:929 Трајковић В.(082)

НОМО musicus. Homo poeticus. : живот и дело академика Властимира Трајковића :
тематски зборник / уреднице Ивана Медић, Јелена Јовановић. - Београд :
Музиколошки институт САНУ ; САНУ, 2023 (Београд : Donat Graf). - 251 стр. : илустр. ;
24 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 200. - Стр. 7-8: Предговор / Ивана Медић. -
Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-80639-69-7 (МИСАНУ)

1. Медић, Ивана, 1975- [уредник] [аутор додатног текста]
2. Јовановић, Јелена, 1964- [уредник]
- а) Трајковић, Властимир (1947-2017) -- Зборници

COBISS.SR-ID 134302985